Томас Бернхард

(РАЗ)ГОВОРИ

- Избор -

Уводна напомена

Томас Бернхард је ретко давао интервјуе; доследно је бранио себе и свој рад, свој живот и животне околности од домашаја медија, од наплаћивања од стране такозване јавности.

Са Куртом Хофманом је ипак био спреман да води разговоре, који су се одржали од 1981. до 1988. године у Олсдорфу и Отнангу. Отвореност с којом је Томас Бернхард одговарао на припремљена питања, на одређени начин одговара једној Монтењовој реченици, на коју се он увек изнова позивао у свом прозном стваралаштву: „Жељан сам тога да ме спознају, свеједно ми је у којој мери, само ако се то заиста и деси."

Уз његову сагласност је један део забележених разговора емитован на радију, а планирано је и њихово објављивање у форми књиге. Ређањем тих разговора по темама настала је ова књига пред Вама.[1]

Ја уопште никога не вређам

Нико није толико објективан да би могао да процењује неког другог. Кад год то чини, онда је то из неког разлога. Или га хвали због свог самоодржања, или га једноставно презире. То је увек дипломатија. Ако бисте питали Полинија: „Сињоре Полини, шта мислите о господину Бенедети-Микеланђели?", онда би Вам он или опалио шамар или би мислио да је то нечувено. На такво питање се не може одговорити.

Само кад је неко баш стар, као Рубинштајн, онда може да каже, све је срање осим онога што ја радим. И ја сам потпуно убеђен да је тако, јер је он апсолутно најбољи. И он то може да каже мирне душе. И када три пута то уради, сасвим је сигурно да још увек може да надмаши све оне младе и да је бољи од њих. Само, и он мора да умре, и онда је опет неко други исто тако добар.

Кад сте млади, желите свуда да уђете. Пишете и пишете и обијате врата издавача и хоћете да уђете у сваке новине. Кад сам ја почео, био сам опседнут таквим стварима. Учествовао сам на сваком конкурсу за неку награду, мада, додуше, никада нисам добио неку, сигурно сам барем пет, шест пута предавао своје радове за Траклову награду, њу је увек добијао Амансхаузер или неко други. Често сам путовао и на Не-

[1] Kurt Hofmann: *Aus Gesprächen mit Thomas Bernhard.* München: dtv, (1991) ^{4}2004.

дељу културе младих, тамо су читали десет песама од Амансхаузера и једну моју од четири реда, то је увек била деградација и ривалитет, а човек хоће да буде штампан, и онда, о боже, још увек се сећам, био сам тако поносан, једном је у „Минхенском Меркуру" била изашла једна моја песма, тада сам мислио, да је то, у ствари, врхунац. Мислим, тако је. Седео сам у Мирабелиној башти, то је било отворено преда мном, био сам тако фасциниран, прво због песме, јер сам мислио да је то најбоље, не што је икада ико написао, то би било претерано, али најбоље у моје време, то јесам мислио. Да, и да свако ко прође зна да је то онај који је написао велику песму. То је срећа, на пример.

То сам тада радио, да, то сам радио сигурно десет година све интензивније, са отвореном лакомошћу, за све су могли да ме добију, на почетку, у време оне песме, а када сам напунио четрдесет, прошло ме је. Ипак сам свуда путовао, и радио, и шта ја знам шта сам све радио. Живео сам од тога.

Онда сам се одједном згрозио свега тога, јер сам рекао себи да нећу више то моћи да издржим. Кад их погледаш, то су увек исти људи. Читам нешто од чега се сам грозим и што се мене самог више не тиче, јер ја сам то напустио. И након што ми тада више ни новац није био толико потребан, а осим тога живим – не трошим много, не водим живот као такви људи, то ми ништа не значи, мени скоро ништа не треба – то тада више није био разлог и готово. А са чашћу, то се већ врло рано распршило, она је одмах отишла. Она је ускоро нестала, и сва та лажност око тих награда и прича, то је ипак све тако грозно.

Било је тако и код доделе Бихнерове награде, то је било баш језиво, и при томе је прошло већ двадесет година, некако страшно. Људи то не разумеју и упркос томе увек се распитују код издавача или код Вас, тамо и овамо, ово или оно, и ја им онда кажем не, и већ годинама говорим издавачу не, они то не разумеју, јер су наравно сви они исто такви, желе све и воле то и трче за сваком плакетом. Страшно.

То је ипак бесрамност и инфамија, али и глупост људи, све то. Тако нешто је потпуно одвратно. Осим тога књижевност се не може проценити тако што се слуша неки комад док се чита. Шта то треба да значи? То је чиста глупост, јер се то акустички уопште не може схватити. Може се схватити, али се не може проценити. Види човек и креатуре које тамо седе. То је све глупост. Али таквих ствари је увек било, и оне се само појаве и поново нестану. И шта је стотину хиљада шилинга, то је дрскост. Рекао бих, но добро, треба да дају милион, тако једном младом писцу. Онда би он или био готов, или би заиста имао нешто од тога. То за државу није никакав новац. Држава, која милијарде баца кроз прозор, она би ипак могла за такве ствари два пута годишње да истресе нешто. Није то ништа, стотину хиљада шилинга, ништа, толико Раницки има месечно. Он има и више, наиме, стотину десет хиљада шилинга месечно. То је ипак смешно. И какви су то људи. Онај иде да посећује фестивале са својом женом у дугачкој вечерњој хаљини и тамо разговара о књижевности, а онда слуша „Cosi fan tutte". Одушевљен је уз чашицу вина у Мозеровој крчми и сматра да је то величанствено. Све је то глупост.

Пре петнаест година сам одбацио све што има неки званичну ноту или уопштено било шта такво. Прочитам, јер ме занима, а онда све одбацим и наравно да и не од-

говарам. Заиста ме чуди што кад човек десет година све баца, још увек нешто и даље стиже. Постаје све ређе, али и даље долазе баш наивни позиви. Ништа не слутећи: Ми бисмо се и тако, и ми вам плаћамо то, и дајте нам информацију... мислим у себи, како су ови јадни.

Више се ни у шта не упуштам. Све бацам у корпу за папир. Непрестано добијам позиве за конгресе у Сантандеру, у Саламанки или у Мадриду или било где, све је то грозно. То су све сусрети на светском нивоу, где се срећу људи слични Вама. Осам дана се преждеравају, имају на располагању ауто са возачем, резервисан апартман у хотелу „Палас". Тамо могу дуго да чекају да добију одговор од мене.

Они онда ипак не верују, то је сасвим јединствено, не могу то да замисле да се тамо неко одриче осам дана негде бесплатно. Само идеја да ме тамо неко покупи, ко ми је већ одбојан, и да морам да идем са њим, све сам то раније радио, и његова жена већ чека и све је скувала, то је језиво, то ипак не може толико да се плати да би човек то издржао. Онда сте ухваћени тамо, онда вас још воде, онда сте недељама готови.

Узмите на пример ПЕН центар. Никада нисам тамо, никада нисам био негде, или сам поново отишао. Дакле ПЕН клуб, шта би то требало да буде? Тамо сам још био да једем са Шпил, била је код мојих познаника код којих сам и ја био, онда су они рекли да Шпил умире. У недељу сам код Кобенцла, устајем након оброка, она долази пуна живота са својом децом и унуцима. Дакле, шта да мислим, чудан свет. У Америци неколико недеља, онда је била на Бледу, тамо је био исто неки глупи ПЕН конгрес. То је ионако глупо удружење. Све су то људи који се праве важни, који два пута годишње проводе недељу дана на неком лепом месту, сасвим бесмислено. И субвенсионисани од државе, добијају своје креветиће од пет звездица. Све грозно.

Али мене други и не интересују. Све је то мени свеједно. Ја ипак нисам човек за друштво. Не учествујем у таквим стварима и таквим испразним причама.

Код оних који организују на стотине конгреса ПЕН центра, тамо ме никада нећете наћи. Зато што је све то бесмислица и јер је свеједно да ли се ти људи опијају и преждеравају у Москви или Њујорку. Или на Филипинима или у Никарагви. То су све ужасни људи, који са самима собом не могу изаћи на крај.

Дакле, позвани сте! Тренутно је то модерно. Тамо увек прво стоји: „А већ је потврдио Умберто Еко." Онда кога још имају? Нормана Мејлера. То се не да поднети, не можете само негде да отпутујете, шта да радите онда тамо? То је тако грозно, страшно, то је тај Ваш свет.

Већ петнаест година не прихватам никакве награде. Нити награде, нити било шта друго. Али већина је лукава, па пре тога питају. Али и то је глупо, јер онда траже неког другог. Част је ионако глупост. То има само смисла када човек нема новца или је млад, или је стар и нема новца. Када су вам приходи довољни, као мени, онда не морате да прихватате никакву награду. Част је тричарија, то је бесмислица. Ја познајем само грозне људе који то додељују. Кад се само сетим Канетија који стоји тамо на степеништу у фраку, а крај седи пред испражњеним тањиром – нико га није слушао, сироти пајац.

Већ сам два пута предложен за Нобелову награду, али ме нису они предложили, већ Немци. То је исто посебно занимљиво, када ме немачки председник ПЕН центра

два пута предлаже, јер изгледа не може да нађе никога напољу, и онда нема среће. Само, ја бих волео да је добијем, како је не бих примио, али не можете одбити оно што не добијете.

То су само лоши комедијанти. Шта човек да каже на то, баш ништа, тим пре јер их познаје. То свуда игра улогу. Не могу тамо да се појавим и да будем против нечега, и пробијем се, и онда тамо седи Фос са фраком, наводно, нисам то видео, само сам чуо, на оперском балу у ложи, тако ствари једноставно не иду. То се не може радити.

Или замислите, додела награда у Боцену. Аутор, дакле, узме награду и само стоји тамо на подијуму, онда је било речи о мени и онда, најбестидније од свега, направили су банкет за пет стотина људи, а ја, дакле, нисам дошао, то је све документовано, тамо се све још боље види, и мислим у себи, како страшно. Сви праве своје наклончиће и узимају своје чекчиће, страшно.

Ја никога не вређам. Али скоро да постоје само опортунистички писци. Или се каче лево или десно, марширају тамо или овамо и тако, од тога живе. То је једноставно непријатно. Зашто да се то не каже? Један ради са својом болешћу и смрћу и добија награде, а други трчи около за слободу и у основи је један неотесани глупак. Дакле, чему то?

Када данас отворите новине, скоро да читате само нешто од Томаса Мана. Сад је већ мртав тридесет година, и увек изнова, непрекидно, то се више не да издржати. При чему је то био један малограђански писац, грозни, недуховни, који је писао само за малограђане. То занима само малограђане, такав миље који он описује. То је недуховно и глупо. Неки професор који се проводи, који негде путује, или нека либешка породица, лепо! Али то није више од Вилхелма Рабеа. Увек ћете, било у Монду или негде другде, наћи нешто о Томасу Ману. А шта је тај човек писао о политичким темама! Тај је био сасвим усиљен и један типичан немачки малограђанин. Са похлепном женом. То је за мене права немачка списатељска мешавина. Увек су имали жене у позадини, био то Ман или Цукмајер. Оне су увек гледале да седну поред председника државе, код сваке глупе изложбе скулптура и отварања моста. Шта писци раде тамо? То су људи који се увек тајно нагађају са државом и моћницима и седе или лево или десно од њих. Типични немачки писац. Ако је дуга коса модерна, онда он носи дугу косу, ако је модерна кратка, он носи кратку. Ако је власт лево, он трчи тамо, ако је десно, он трчи онамо. Увек исто. Ти никада нису имали карактер. Углавном су га имали само они који су рано умрли. Ако су умрли са осамнаест или са двадесет четири, да, онда још није ни тако тешко задржати карактер. Тешко постаје тек касније. Тада човек постаје слаб. До двадесет пете, када никоме не треба више од једних старих панталона и када трчи босоног и задовољан је гутљајем вина и воде, онда то није тако тешко, имати карактер. Али касније! Онда га више нико није имао. Са четрдесет су већ потпуно паралисани прешли у политичке партије. А кафу коју ујутро пију, плаћа држава, и кревет у ком спавају, и годишњи одмор на који иду, такође. То све плаћа актуелна држава. Више ништа није њихово.

А и Хајдегер, тај је баш немогућ, он нити има ритам нити било шта друго. Учио је од неколико писаца, искористио их је до краја. Шта би он био без њих. Он је био фили-

стар, онај прави. То није ништа ново, то је узорни пример некога ко бескрупулозно једе туђе плодове, и који се преједа, хвала богу. Тако му позли и пукне.

Или, то што су ова Рија Ендрес и такви типови потпуно неженствени, ту ја не могу ништа. Жена која је стварно природна, дакле, то што се подразумева под женом, никада не би писала и говорила такве глупости. Та се ионако не уноси у тако нешто. Та мора да буде потпуно луцкаста и искварена и уништена, да би била у стању да постане германистикња. То постајете само када имате убиствени хир и грч и тражите излаз. Људи не постају германисти из љубави према поезији и уметности, већ зато што су им потпуно ускраћене друге могућности као што су шофер, пекар или бравар. Или јер су ужасно лењи или превише уображени да би се бавили било каквим занимањем. То је једно сасвим нужно решење, зар не? Које никоме не служи и које је само глупо. Али и води ка пензији, врло рано.

Бахман ми се свиђала, била је баш паметна жена. Редак спој, зар не? Углавном су жене глупе, али прихватљиве и у одређеним околностима и пријатне, и паметне, али ретко.

Да, она је баш много тога доживела и упознала је многа различита друштва, од горе до доле, од доле до горе, као и ја, а онда човек стекне одређену слику. Човек је увек коначни продукт онога у чему је сам учествовао, што је сам искусио или видео. И што је интензивније нешто посматрао, тим више се удаљава од себе, логично. Више видети значи даље побећи. Јер постаје све опасније. Што је нека ствар јаснија, то постаје грозница. И само у бег, сасвим свеједно, било да је књижевност или су то људи, чак и природа – тако је. Када је сочиво мало замућено, онда човек пре издржи. У моменту кад човек себи нешто разјасни, већ се инстинктивно удаљава. Дакле, није тачно да приближавањем све постаје јасно и подношљиво, него управо обрнуто. То је вероватно нагон природе за одржањем. Иначе би се све већ сломило. Не знамо шта је то. Сви добитници Нобелове награде заједно: Када се све то скупа сабере, шта су они мислили, и када се повуче црта, све је то једна велика глупост. Ништа није произашло из тога. Осим старих људи са лентом око врата и орденом на грудима и неком неукусном вилом и великим позивима код савезних министара и председника, то је једино што је произашло из тога. И издашне вечере.

Или Фројд. Био сам присутан кад су се Фројдова дела у Лондону куповала за стотину хиљада марака за издавачку кућу Фишер. То је мој однос према Фројду. Не, дакле стотину хиљада марака, а онда су они то претворили у неколико милиона. А затим су одмах отпустили онога који им је донео тај уговор, да им не седи више у кући. У међувремену нико више не би толико платио за то. Већ одавно постоје друге модне лутке, сада се зову Попер и тако. То траје осам, девет година па онда поново долазе други.

Сам Фројд је био мало луцкаст. Моја тетка, она је ишла у школу са Фројдовом кћерком. Она би вам могла испричати много тога, како би увек насамарила старог тату. Он је био релативно добар писац, дакле не посебно добар, са израженом фантазијом, и једноставно је покренуо нешто од чега ће човечанство неколико деценија имати узбуђења. Али није ништа значајније од онога, што сваки други човек...

Зјапећа празнина

Не могу Вам ипак сада објаснити свој живот или шта сам. Не, то се уопште не може. Треба Вам три хиљаде страница и опет можда заборавите важне ствари, и оне Вам онда накнадно падну на памет. Затим поврх свега долази још један додатни том. Суштинско буде заборављено на те три хиљаде страница, и на самртничкој постељи онда кажете, забога, оно најважније видим тек сада, када погледам на самртној постељи, то би опет све разјаснило на другачији начин, то уопште нема смисла.

До свега морате доћи сами. Немате неки задатак или слично. Задатке могу имати само ученици или људи који слушају наставнике.

А онда некако изгубите вољу, јер немате више ништа да радите, то је оно глупо. Тако је човек стално имао неку равнотежу и радио је нешто, чак и нешто бесмислено. Али то је свеједно. Као код жена које без прекида морају да ударају тепихе да би се опет смириле и могле да праве омлете. Баш сваки човек тражи тако нешто. Некако је – како се назива та чувена празнина – зјапећа, већ годину дана. Шта сада да радим? Више ме и не занима. Да, увек нешто наиђе, чак и ако је то голо очајање, нешто се увек појави. И то се онда поново искористи. Јер живот је искоришћавање. И на то се човек баца, било да је то нека друга особа или он сам, не знам. Све то не води ничему.

То ме подсећа на то где сам био јуче, код оних сељака, који су ми причали да је један гостионичар, ког сам и ја познавао, изненада умро, иако су му дали још годину дана, али упркос томе изненада, имао је једну потпуно трулу ногу, и било је много људи на његовој сахрани, а онда је један, негдашњи месар и гостионичар, бивши месарски момак, али данас већ има преко шездесет година, он је морао да носи крст који је био висок два метра, ужасно тежак – они иначе увек кад носе тако нешто имају неку кожу за држање у коју се то онда положи. И он треба само да држи, а не и да носи. И они нису нашли ту кожу, и сад је овај морао то да издржи два сата, а они су горе додали још један венац, али онда се он сломио и сад лежи у кревету и такође је готов. То ми пада на памет.

„Нећу још дуго бити ту.“
Томас Бернхард у свом последњем разговору

Смртно сам болестан, молим Вас, узмите то у обзир. Али радо сам у Вашем друштву, знате то.

Томас Бернхард

На разговоре са Томасом Бернхардом сам годинама ишао са страхом да неће бити успешни. За време тих разговора сам се увек концентрисао на крај. Све друго је било изненађење. Игра на рубу провалије.

Да бисмо испоштовали аутора Бернхарда, приликом састављања ове књиге се као једина прикладна форма показао монолог, дакле, изостављање питања. Послед-

њи разговор, који сам водио с њим пред његову смрт, био је другачији: Бернхард је говорио спорије него иначе, и имао је болове. („Приближава се крај.“) Зато је он овде у целости пренесен као дијалог.

Курт Хофман, у јесен 1990.

БЕРНХАРД: О, боже.

ХОФМАН: Помоз’ бог, господине Бернхард.

БЕРНХАРД: Ви?

ХОФМАН: Озбиљно сам схватио оно што сте ми рекли. Да свратим кад сам у близини, и у Отнангу, а имам и телеграм...

БЕРНХАРД: Могуће. Биће да је тако.

ХОФМАН: Отнанг је пријатнији него Олсдорф, мирнији.

БЕРНХАРД: И није за свакога. Узмите Хандкеа и ставите га овде. Он би за три дана плачући отрчао својој кћери. Тако је то. Али ја Вам данас не могу баш ништа рећи. Данас нећу урадити ништа такво. Ви можете да радите шта хоћете, али без мене.

ХОФМАН: То ће бити тешко могуће.

БЕРНХАРД: Из мене не може ништа да се извуче, јер шта сада да кажем?

ХОФМАН: Ја ћу Вас већ питати нешто.

БЕРНХАРД: Већ сам Вас видео како ми прилазите као неки убица, на обронку шуме. Колико дуго већ чекате?

ХОФМАН: Два сата.

БЕРНХАРД: Уђите. Попићемо чај. Каква Вам је то цедуља? Позив, позив за небеску војску?

ХОФМАН: Направио сам белешке.

БЕРНХАРД: Леп папир.

ХОФМАН. На овом лепом папиру стоји: „Какве представе повезујете са смрћу?“

БЕРНХАРД: Повезати не могу баш ништа. „Повезати“, то је ипак немогуће. Како иде даље? Како бисте Ви то урадили, повезивање представа?

ХОФМАН: Ја бих се удубио у питање.

БЕРНХАРД: Какве то везе има са повезивањем?

ХОФМАН: Знате шта се мисли под тим.

БЕРНХАРД: Знам да људи увек мисле нешто друго, али говоре...

ХОФМАН: Да ли верујете у поновно рођење?

БЕРНХАРД: То је потпуна глупост. То је чудесно за слабе лакрдијаше, али мени то не треба.

ХОФМАН: Ако човек успе да верује у то.

БЕРНХАРД: Ако прави напор, то је већ глупо. Или имате вере или немате.

ХОФМАН: А ви не верујете?

БЕРНХАРД: Ја не верујем ни у шта.

ХОФМАН: У самог себе, надам се.

БЕРНХАРД: Шта? У то не морам да верујем кад се пробудим, кад сам мртав. Могу у најбољем случају да верујем да ћете сутра доћи или нећете. Али наравно да ће бити

три пре или шест после осам. То је можда вера. А вера помера брда, тако су ми одувек говорили.

ХОФМАН: То је само једна глупа пословица.

БЕРНХАРД: Ја не умем да те ствари, те такозване озбиљне глупости... Канети је исто тако глуп: „Шта осећате код речи осећај?“

ХОФМАН: Шта осећате код речи мржња?

БЕРНХАРД: Супротност љубави, вероватно. Ти појмови – све је то глупост. А ако мислите на мишљење великих филозофа, онда тим страшније (*смеје се*).

ХОФМАН: Ви сте један посебно весео човек. Уживам у томе.

БЕРНХАРД: Ах, тако, такав сам. Биће да је сигурно тако.

ХОФМАН: Упркос стварима које сте доживели.

БЕРНХАРД: Одувек сам био весео човек. Никада нисам био другачији.

ХОФМАН: У Вашим књигама и комадима описујете и друге стране.

БЕРНХАРД: Човек не може као весео човек писати тако нешто. Веселост не штити од супротности.

ХОФМАН: Је ли писање за Вас нека врста ослобођења или протеста?

БЕРНХАРД: Не, ја не протестујем ни против чега.

ХОФМАН: Ви се са свим слажете.

БЕРНХАРД: Свиме сам задовољан. Потпуно.

ХОФМАН: А зашто онда пишете?

БЕРНХАРД: Вероватно јер сам тако самозадовољан и срећан због свега.

ХОФМАН: Да ли Вам је досадно?

БЕРНХАРД: Досадно? Не, онда бих већ отишао. Некако ипак мора нешто да ме држи. У сваком случају необично. Тешко је са мном.

ХОФМАН: Тешко је што се не удубљујете у питања. Али вероватно све то није ни важно.

БЕРНХАРД: Управо тако, све то није важно.

ХОФМАН: Важно је да Ви радите тако како радите.

БЕРНХАРД: Не знам, али човек једноставно ради.

ХОФМАН: Ја ћу сада да кренем.

БЕРНХАРД: Добро.

ХОФМАН: Јавићу се поново.

БЕРНХАРД: Ах, сада већ хоћете да идете?

ХОФМАН: Да.

БЕРНХАРД: Сада ми је опет прерано.

ХОФМАН: Сада Вам је опет прерано?

БЕРНХАРД: Није баш лако са мном. Попијмо још нешто.

ХОФМАН: Хајде да играмо једну малу игру. Ви сада нисте Томас Бернхард, него неки комшија, неки сељак.

БЕРНХАРД: И да онда нешто кажем о Томасу Бернхарду?

ХОФМАН: Да. Колико дуго Томас Бернхард живи у Олсдорфу?

БЕРНХАРД: Мени се не чини тако дуго, али он тврди 25 година. Али тај је још увек нов.

ХОФМАН: Да ли сте икада разговарали с њим? Да ли сте у контакту?

БЕРНХАРД: Једном годишње. Ретко излази из куће, а онда иде у цркву.

ХОФМАН: Куда иде?

БЕРНХАРД: У цркву.

ХОФМАН: Када?

БЕРНХАРД: Ноћу, кад нико други не иде. Јавно се не усуђује. Тврди да нема никакав однос према Цркви, па му је вероватно непријатно.

ХОФМАН: А какав је кад га сретнете?

БЕРНХАРД: Недружељубив. Веома недружељубив. Зазире од људи. Зазире од посла и од људи.

ХОФМАН: Овде сигурно долазе новинари. Долазе ли и код Вас?

БЕРНХАРД: Долазе код мене, а не код њега. И онда им ја понекада испричам нешто о њему. Како иде или како стоји.

ХОФМАН: Ви сте сељак по занимању.

БЕРНХАРД: Да, одувек сам био сељак. Моји баба и деда су били сељаци, и сви су били сељаци. И моја деца су...

ХОФМАН: Шта мислите о тако неком...

БЕРНХАРД: Ко није сељак?

ХОФМАН: Ко пише...

БЕРНХАРД: То је глупост, јер никоме не користи и није ништа. Ништа.

ХОФМАН: Да ли сте икада читали нешто од њега?

БЕРНХАРД: Да, једном. Али досадно ми је.

ХОФМАН: Шта?

БЕРНХАРД: Не знам више. Тај говори само чисте бесмислице. Деструктиван је и перверзан и све то.

ХОФМАН: Што Вам ближе прилазим са микрофоном, Ви се све више удаљавате.

БЕРНХАРД: То је суштина моје теорије додира.

ХОФМАН: Теорије додира?

БЕРНХАРД: Иначе би дошло до уништења. Замислите да се Ви све више приближавате и ја исто, онда бих ја прошао кроз Вас и обрнуто, и ничега више не би било, уз прекомерну снагу.

ХОФМАН: Господине Бернхард – друштвени контакти, да ли их увек доживљавате као непријатне?

БЕРНХАРД: Шта значи друштвени контакти?

ХОФМАН: Једноставно, контакти са другим људима.

БЕРНХАРД: Да, не – зашто? То је увек било једино корисно.

ХОФМАН: Какав однос имате према другом полу?

БЕРНХАРД: Сваког дана други.

ХОФМАН: Сада говорим о међуљудским односима.

БЕРНХАРД: То је грозна глупост. Међуљудски односи. Ја верујем да је то нешто од човека ка човеку. Дакле, то би било кичасто. То је сасвим нормално, о томе не мора да се говори, јер то свако зна како је ту и ради. И пошто има милионе жена, човек према свакој од тих милиона жена, има или би имао, кад би их срео, другачији однос и другачији осећај.

ХОФМАН: А сексуалност?

БЕРНХАРД: Она код сваког човека игра огромну улогу, свеједно како долази до изражаја.

ХОФМАН: Шта кажете за Фројдову тезу да уметничка креативност потиче из сублимирања сексуалног нагона.

БЕРНХАРД: То је једна потпуно уврнута реченица, а и Фројд је сам био уврнут. Био је просечан писац и само је нешто покренуо.

ХОФМАН: Какав сте однос имали према Паулу Витгенштајну?

БЕРНХАРД: Љубавни однос.

ХОФМАН: Како се то може дефинисати?

БЕРНХАРД: Не може код љубавних односа. Човек никада не зна одакле он долази, куда иде.

ХОФМАН: Он је, дакле, био Ваш добар пријатељ.

БЕРНХАРД: Одличан. Био је врло паметан, паметнији него сви други и често у лудници, што му је пријало. А онда је рекао, кад умрем, желим да двеста људи буде на сахрани и да неко одржи говор. Било је, мислим, само пет или шест људи и нико није одржао говор. Почетак и крај живота једног филозофа, иако на други начин него код његовог стрица, а био је баш врло музикалан и волео је музику, за разлику од Лудвига, који је био немузикалан. Волео је само „Аријадну на Наксосу", то је био његов циљ, то је желео да постави на сцену у Гмундену на Језеру, „тамо ћемо направити дрвену позорницу и извести ‚Аријадну на Наксосу'", са његовом љубавницом као Цербинетом. Њу сам видео у Салцбургу – као младић – у „Чаробној фрули". То је била чувена певачица, Американка.

ХОФМАН: Због чега је то пропало?

БЕРНХАРД: Јер нормални људи не желе да имају ништа са лудацима, са такозваним лудацима. Сада је тамо где је требало да буде *Аријадна*, штанд са кобасицама. То људи више воле. Кад бих Вас питао: „Шта Вам је драже кад сте гладни, *Аријадна на Наксосу* или неколико кобасица?" И Ви бисте се одлучили вероватно за кобасице. Зар не?

ХОФМАН: Одлучио бих се за америчку певачицу, тако близу воде...

БЕРНХАРД: Да, да, човек ће умрети, али се боји тога.

ХОФМАН: Колико интензивно је било то пријатељство са Паулом Витгенштајном?

БЕРНХАРД: Што смо се мање виђали, то је пријатељство било интензивније. Као што то увек бива. Човек се највише везује за некога кога можда неће више видети, а када се он појави, тим пре слаби. То је тако код сваког пријатељства.

ХОФМАН: Зашто Ви нисте били на Витгенштајновој сахрани?

БЕРНХАРД: Јер нисам био ту. Тог дана сам отпутовао. Нисам знао да је умро, иначе бих вероватно отишао. Можда.

ХОФМАН: Када сте први пут осетили да Вам се приближава крај?

БЕРНХАРД: Пре девет, десет година, мислим.

ХОФМАН: Како?

БЕРНХАРД: Јер човека одједном све боли. Верујем, због тог осећаја у телу да немате више жеље и да сваку ноћ можете да одспавате само један сат дуже. Код мене још игра улогу и то што се осећате осигураним, и што не можете више да стрепите

због тога да ли ћете следеће недеље још бити живи, а онда и то прође, кад год је неки новац ту.

ХОФМАН: И то Вас је уплашило?

БЕРНХАРД: Не знам, с једне стране је пријатно, али то има везе са животним добом.

ХОФМАН: Авантура је готова?

БЕРНХАРД: Да, некада, негде.

ХОФМАН: Али ви сада нисте у ситуацији да кажете себи, сада ћу да завршим?

БЕРНХАРД: Према информацији лекара морао бих већ одавно да будем мртав.

ХОФМАН: Проглашени мртвим углавном дуго живе.

БЕРНХАРД: Они живе врло дуго. Само има наравно и изузетака, који потврђују правило (*смеје се*).

ХОФМАН: У Бечу се осећате боље него у Олсдорфу.

БЕРНХАРД: Клима је много пријатнија. А осим тога, кестени у Бечу испред мог прозора...

ХОФМАН: Али много страних људи...

БЕРНХАРД: Они не морају да говоре, а осим тога људи су пријатни.

ХОФМАН: Кад је човек анониман, онда већ и иде некако, али код Вас то више није могуће.

БЕРНХАРД: Па волим да идем поред канала... онда се људи обрате човеку.

ХОФМАН: То је ипак лудачки напорно.

БЕРНХАРД: Да, а онда човек више нигде не би смео ићи.

ХОФМАН: Због тога ми се допада Ваше сеоско двориште који више наликује утврђењу, а и кућа је ионако у пустоши.

БЕРНХАРД: Али ипак се не смете закључати, онда пропадате. Али чим отворите капију, изгубљени сте.

ХОФМАН: Сада говорите о мени.

БЕРНХАРД: Да, то је онда исто. Али радо сам у Вашем друштву. Повремено.

ХОФМАН: Да ли сте радо и у овој лепој земљи?

БЕРНХАРД: Тренутно заиста нећу да имам никакве везе с њом, јер то је досегло једну тачку одакле више уопште не може даље.

ХОФМАН: Да ли је то осећање беспомоћности?

БЕРНХАРД: То је смешно. Погледајте карту света. Узбуђујте се и због Хонгконга, то више вреди. Ово овде није ништа.

ХОФМАН: Али ја не живим у Хонгконгу.

БЕРНХАРД: То је свеједно где човек живи. Ја нисам ситни сељак. То је све потпуно неподношљиво. Нека раде шта хоће.

ХОФМАН: То ионако раде.

БЕРНХАРД: Угушиће се у зачетку, те земљице.

ХОФМАН: Али постоје и ствари које нису тако страшне.

БЕРНХАРД: Због њих не морате да бринете.

ХОФМАН: Касно је.

БЕРНХАРД: Попијте још нешто.

ХОФМАН: Изненађује ме што тако много продукујете у таквом здравственом стању.

БЕРНХАРД: Да, али иначе не радим ништа.

ХОФМАН: А страх да више нећете моћи да пишете?

БЕРНХАРД: Још увек имам тај страх. То ме увек прати, то да више нећу моћи ништа да напишем и да нећу моћи више ништа да радим. Али то ће имати свој природни крај, ту не морате да се бојите.

ХОФМАН: Ја се не бојим.

БЕРНХАРД: *(смеје се)* Само је природно да свако радо живи. Пре свега кад човек постане старији. То је и најинтересантније. На почетку се човек баци у дугове и једноставно уцењује људе; свеједно је како. Само мора да се створи простор.

ХОФМАН: Како то, уцењује људе?

БЕРНХАРД: Не знам више, дешава се само кад неко то хоће. Постоје многи облици.

ХОФМАН: Не мислим да сте баш тако препредени.

БЕРНХАРД: Вероватно човек јесте такав. Али и то иде уз то. Прво нешто ради тако месечарски, а онда се сам себи чуди, како се тако нешто уопште десило. Готово.

ХОФМАН: Готово?

БЕРНХАРД: Хтео сам, у ствари, већ да завршим са пеглањем.

ХОФМАН: Пеглањем?

БЕРНХАРД: Ви сигурно не умете да пеглате тако добро као ја. У пеглању сам мајстор.

ХОФМАН: Ја уопште не умем да пеглам.

БЕРНХАРД: Али то је сасвим једноставно, то је као када неко други игра тенис, тако ја пеглам.

ХОФМАН: Сматрам то једноставно сувишним.

БЕРНХАРД: Ово је исто испеглано. Крагна је испеглана.

ХОФМАН: Да, да.

БЕРНХАРД: А ствари који су некако пријатне на телу, углавном су испеглане. Јер иначе изгледају као дроњци. А све што виси само од себе, то ми је непријатно. Имам осећај да се електризирам.

ХОФМАН: Игра ли изглед тако велику улогу?

БЕРНХАРД: Како? Не. Хоћу да се добро осећам. Изглед јесте играо велику улогу, раније, био сам врло сујетан и сигурно сам још увек, и даље сам – вероватно. Али у другом погледу.

ХОФМАН: У ком?

БЕРНХАРД: Боже мој, има бескрајно много ствари.

ХОФМАН: Томас Бернхард, домаћица.

БЕРНХАРД: Веш морате само да убаците и окачите.

ХОФМАН: Многима је и то превише.

БЕРНХАРД: То није никаква активност, док кува вода за чај, убацим веш унутра, и кад се вратим кући, готов је.

ХОФМАН: И кување хране.

БЕРНХАРД: Никада не кувам. Увек идем у гостионицу да једем. На пећи се у најбољем случају ту и тамо скува каша од гриза, или кад је моја сестра ту, она спреми нешто. А кад је готово, никоме се не свиђа. Убилачки трошак и знојење, а треба да буде добро по сваку цену, а наравно да није. Тако је то.

ХОФМАН: Какав однос имате са братом, лекаром?

БЕРНХАРД: Но, братски. То је тако спорадично, нормално, а ипак пуно супротности. У ствари, веома пријатно. Кад је неко тако различит, нема никаквих проблема. Тако је то. Где сте паркирали ауто.

ХОФМАН: У долини.

БЕРНХАРД: А како сте се попели?

ХОФМАН: Својим чврстим ципелама.

БЕРНХАРД: Такве сам и ја имао.

ХОФМАН: Њих можете носити и дању и ноћу.

БЕРНХАРД: Да, кад се у сну пењете уз брдо... (*смеје се*)

ХОФМАН: Па тешко је разгазити их.

БЕРНХАРД: То је као и са вештачким зубима које човек мора да савлада. Два месеца не сме да буде слаб, сада гледате право у моје зубе. Кључна реч зуб, и већ висите међу мојим уснама, само што ја тиме не мислим на себе. Имам друге ствари, човек има много тога вештачког на себи, и лажни начин изражавања може да делује као вештачка вилица.

ХОФМАН: Да ли се бојите умирања?

БЕРНХАРД: Не, смрт је ипак иста. Некада се бојим људи, тога какви су, али смрти човек не може да се боји.

ХОФМАН: Упркос здравственим тешкоћама.

БЕРНХАРД: Упркос томе. Тада се човек, наравно, често запита, има ли то уопште смисла, али кад наиђе лакши период, онда му је опет врло драго.

ХОФМАН: У детињству сте покушали да извршите самоубиство.

БЕРНХАРД: То је ипак свако доживео, такве приче.

ХОФМАН: Али није свако и покушао.

БЕРНХАРД: Познајем толико много њих, који су, који су хтели да се убију (*смеје се*).

ХОФМАН: Мене занима спровођење у дело.

БЕРНХАРД: Ипак је врло висок проценат оних који се баце, отрују гасом, и не знам – обесе.

ХОФМАН: Можете ли замислити тако нешто данас?

БЕРНХАРД: Замислити могу све. Али сигурно нећу даље живети као болешљивко.

ХОФМАН: Изгледате уморно.

БЕРНХАРД: Да, сада идемо. Али било је врло пријатно, као неко опуштање.

ХОФМАН: Захваљујем на чају.

БЕРНХАРД: Одлично. Било је веома пријатно. Заиста.

ХОФМАН: Хвала за ово пријатно пополдне и вече. Довиђења.

БЕРНХАРД: Одлично, довиђења. И заиста свратите опет кад сте у близини.

ХОФМАН: Колико дуго сте још у Отнангу?

БЕРНХАРД: Нисам још дуго, јер онда ћу нестати на дуже, потребан ми је само мир, и уопште не желим више никога да виђам.

ХОФМАН: Шта значи нестати?

БЕРНХАРД: Нестати значи, више не бити ту.

*(Са немачког превела **Николина Зобеница**)*